

www.sankhuuginbolovsrol.mn

**МӨНГӨӨ ХЭРХЭН
УДИРДАХ ВЭ?**

1. МӨНГӨ, МӨНГӨНИЙ ҮНЭ ЦЭНЭ

- Мөнгө бол бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төлбөрт төлж болох санхүүгийн хэрэгсэл.
- Мөнгө нь өөрийнхөө өртгөөр бусад барааны өртгийг илэрхийлж байдаг онцгой товар.
- Мөнгө нь ямар ч товараар солигдож чадах хөрвөх чадвар сайтай арилжаа, гүйлгээний хэрэгсэл юм.

Зураг 1.1. Мөнгөний үндсэн шинж

- Аливаа улс орны төв банк төрийн мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх замаар үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн тогтвортой байдлыг хангаж ажилладаг.
- Арилжааны банкууд мөнгийг өсгөж арвижуулах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг.

1. МӨНГӨ, МӨНГӨНИЙ ҮНЭ ЦЭНЭ

- **Төлбөрийн хэрэгслийн үүрэг:** Бүтээгдэхүүн үйлчилгээг зээлээр худалдан авахад үүссэн өр төлбөрийг төлөх хэрэгсэл нь мөнгө.
- **Өртгийн хэмжүүрийн үүрэг:** Аливаа таваарын өртөг мөнгөөр хэмжигддэг учраас мөнгөний өөр нэг үүрэг нь өртөг тооцох хэмжүүр болдог.
- **Хуримтлалын хэрэгслийн үүрэг:** Аливаа бараа таваарыг хүссэн цагтаа худалдан авах боломжийг хангасан бэлэн мөнгөний нөөц санг бий болгоно гэсэн үг юм.
- **Арилжааны буюу гүйлгээний хэрэгслийн үүрэг:** Энэ үүргийн тусламжтайгаар бид өөрсдийн хэрэгцээт зүйлээ худалдан авах боломжтой болдог.

Мөнгөний гүйцэтгэх үүрэг

Зураг 1.3. Мөнгөний төрөл

МӨНГӨНИЙ ХЭРЭГЛЭЭ

- Мөнгө зээлэх, зээлдүүлэх – зээлийн хугацаа дуусахад анх зээлсэн мөнгөө хүүтэй нь буцааж өгөх ёстой.
- Мөнгийг хуримтлуулах – хэрэгцээт зүйлдээ зарцуулахаасаа өмнө олсон
- Мөнгийг бэлэглэх, өвлүүлэх – хэн нэгэнд мөнгийг бэлгэлсэнээр хүлээн авсан хүнийхээ талархлыг хүлээнэ. Хандив буцалтгүй тусламжаас эхлээд мөнгийг үр хүүхэддээ эд хөрөнгө хэлбэрээр өвлүүлэх зэрэг олон хэлбэрээр ашиглаж болно.
- Мөнгийг арилжаалах – мөнгө танд өөрийнхөө үнэ цэнэтэй зүйлийг бусдад зориулж, хариуд нь өөрт хэрэгтэй байгаа зүйлээ олж авах боломжийг олгодог.

2. ОРЛОГО, ТҮҮНИЙГ БҮРДҮҮЛЭХ БОЛОМЖ НӨӨЦ

Та аль болох зарцуулснаасаа илүүг олох эсвэл олсноосоо багыг зарцуулах хэрэгтэй. Ингэсэнээр хуримтлал үүсгэх боломжтой.

Орлого - хийж гүйцэтгэсэн ажлынхаа төлөө авч буй мөнгөний хэмжээ юм.
Орлого – биеийн болон оюуны хөдөлмөрийн үр дүнд бий болдог.

Зураг 1.5. Орлого олох эх үүсвэр

2. ОРЛОГО, ТҮҮНИЙГ БҮРДҮҮЛЭХ БОЛОМЖ НӨӨЦ

Бизнес эрхлэхийн тулд үндсэн дөрвөн төрлийн нөөц ашиглана:

Зураг 1.6. Орлого бий болгоход ашиглагдах нөөц

- ❖ Газар
- ❖ Капитал
- ❖ Хөдөлмөр
- ❖ Ур чадвар

ОРЛОГО НЭМЭГДҮҮЛЭХ АРГА ЗАМ

Мөнгө, хүмүүст хүсэл зорилгодоо хүрэхэд тусалж, гачигдаж дутагдах зүйлгүй тайван амьдрах боломжийг олгодог.

Зураг 1.7. Орлого нэмэгдүүлэх арга зам

ЗАРДАЛ, ТҮҮНИЙГ ХЭМНЭХ АРГА

Хүний хэрэгцээ нь хязгааргүй, хэрэгцээг хангах мөнгө хязгаартай. Хязгаарлагдмал нөөц буюу мөнгийг хязгааргүй хэрэгцээнд зөв зохистой зарцуулах нь хувь хүнээс илүү их ур чадвар шаардана.

Зардал төлөвлөхдөө:

- Хэрэгцээ юу? Хүсэл үү?
- Өргөн хэрэглээний барааны үнийн өсөлтийг харгалзаж үзэх;
- Бэлэн мөнгөөр худалдан авалт хийх үед мөнгөний хариултыг бага гэлтгүй авч байх;
- Амьдралын энгийн зүйлсээс таашаал авах;
- Эд зүйлсээ гамнаж тордох.

Хэрэглээг танах арга:

ЗАРЛАЛ, ТҮҮНИЙГ ХЭМНЭХ АРГА

Зардлын ангилал	Зохистой хэмжээ	Зохистой хэмжээнээс 5-10 % болон түүнээс дээш хувиар хэтрэх үед	Зардлын ангилал	Зохистой хэмжээ	Зохистой хэмжээнээс 5-10 % болон түүнээс дээш хувиар хэтрэх үед
Өрхийн хэрэглээ (Хоол хүнс, ахуйн хэрэглээ, хувцас, унаа тээвэр гэх мэт)	30%	Таны хоол хүнсэндээ зарцуулж буй зардал орлогын 30%-иас хэтрэхгүй байх нь тохиромжтой. Хэрвээ энэ хэмжээнээс 5-10 % хэтэрвэл таны өрхийн санхүүгийн байдал хүндрэх аюултай. Иймээс та зардлуудаа хянаж багасгах арга хэмжээ авах шаардлагатай.	Чөлөөт цаг	10%	Чөлөөт цагтаа зориулан зарцуулах мөнгө таны орлогын 10%-иас хэтрэхгүй байвал тохиромжтой. Хэрвээ та үүнээс илүү мөнгийг зарцуулж байгаа бол таны санхүүгийн байдал хүндрэх аюултай. Судалгаанд хамрагдагсдын ихэнх нь гадуур хооллоход их мөнгө зарцуулж байгааг тогтоожээ. Энэ нь таны өрхийн санхүүд эргээд дарамт үзүүлэх болно. Иймд та гадуур хооллох давтамжаа багасгаж, зарим наргиан цэнгээнийг алгасаж сураарай.
Тогтмол төлбөр	25%	Тогтмол төлбөртөө зарцуулах мөнгө таны орлогын 25%-иас хэтрэхгүй байх нь тохиромжтой. Хэтэрсэн тохиолдолд та одооноос хэмнэлт хийж эхлээрэй.			
Боловсрол	10%	Та боловсролдоо зориулан хөрөнгө оруулалт хийж байгаа нь сайшаалтай ч энэ хэсгийн зардал таны орлогын 10%-иас хэтрэхгүй байвал тохиромжтой. Тиймээс гарч буй зардлуудаа хянаж багасгах арга хэмжээ аваарай. Хамгийн гол нь боловсролдоо зориулах мөнгөн хуримтлалыг эртнээс төлөвлөж үүсгэснээр танд ирэх санхүүгийн дарамт буурна гэдгийг санаарай.	Эрүүл мэнд, гоо сайхан	10%	Таны эрүүл мэнд, гоо сайхны зардал таны орлогын 10%-иас хэтрэхгүй байвал тохиромжтой. Үнэтэй брэндийн бараануудын сав боодолд хамаг мөнгө үрдэгийг санаарай. Харин эрүүл мэндийн асуудлыг эрүүл мэндийн даатгалд даатгуулснаар шийдвэрлэх боломжтой. Мөн урьдчилан сэргийлэх үзлэгт тогтмол хамрагдсанаар өвдсөн хойноо их мөнгө үрэхээс сэргийлнэ. Улиралд нэг удаа гэр бүлээрээ бүх төрлийн урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдаж сураарай.
Хүүхдийн зардал Сургууль, цэцэрлэгийн төлбөр, хувцас, халаасны мөнгө (унаа, хоол гэх мэт)	10%	Таны хүүхдэдээ зарцуулж буй зардал хэдий өндөр байгаа нь сайн хэдий ч уг зардал нь таны хүүхдийн ирээдүйд хэр өгөөжтэй байж чадах вэ? Өнөөдрийн чихэр жимснээс нь багахан хасаад хүүхдийнхээ ирээдүйд зориулж хуримтлал үүсгэдэг үү? Энэ асуултыг өөртөө нэг тавиад үзээрэй.	Төлөвлөөгүй зардал	5%	Таны төлөвлөөгүй зардал нь орлогын 5%-иас хэтрэхгүй байх нь тохиромжтой. Тиймээс та гэнэтийн хэрэгцээндээ зориулан хуримтлал үүсгэж байгаарай. Хүнд хэцүү үед 10 төгрөг ч олдохгүй үе тохиолддог. Иймээс та үүнд зориулсан хадгаламжийн бүтээгдэхүүнийг судлаад хэрэгжүүлээрэй.

Баярлалаа